

• بهروز اشرف سمنانی

روئیای

واریونکی

• نقد و بررسی سورئالیسم
در ادبیات و هنر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللهم صل على محمد و آل محمد و عجل فرجهم

بهر روز اشرف سمنانی •

روایای واحد و بیست و یک

• نقد و بررسی سورتالیسم
در ادبیات و هنر

انتشارات آستان قدس رضوی

کتاب اندیشه

روایای وارونگی

نقد و بررسی سورئالیسم در ادبیات و هنر

بهروز اشرف سمنانی

ناشر: انتشارات کانون اندیشه جوان

ناشرهمکار: به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

طراح جلد: آمنه موسی‌پسندی

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

انتشارات آستان قدس رضوی

سرشناسه: اشرف سمنانی، بهروز، ۱۳۶۶-

عنوان و نام پدیدآور: روایای وارونگی: نقد و بررسی سورئالیسم در ادبیات و هنر

/ بهروز اشرف سمنانی.

مشخصات نشر: [تهران]: کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.

شابک: 1- 345- 159- 600- 978

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

موضوع: سورئالیسم — ایران.

موضوع: Surrealism-- Iran

موضوع: سورئالیسم (ادبیات).

موضوع: Surrealism Literature.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۵الف ۶۰۰/س NX

رده‌بندی دیویی: ۷۰۰/۴۱۱۶۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۴۱۲۴۹

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

همه حقوق محفوظ است

پیشگفتار.....	۹
مقدمه مؤلف.....	۱۱
فصل اول: سوررنالیسم در غرب.....	۱۵
۱. سوررنالیسم چیست؟.....	۱۷
۲. سرچشمه‌های سوررنالیسم.....	۲۱
۱-۲. سرچشمه‌های تاریخی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی سوررنالیسم.....	۲۱
۲-۲. سرچشمه‌های ادبی و هنری سوررنالیسم.....	۲۵
۲-۳. زیگموند فروید و تأثیرات مکتب روان‌کاوی.....	۳۳
۲-۴. دادانیسم: مقدمه‌ای برای ظهور سوررنالیسم.....	۳۹
۳. سوررنالیسم؛ از زایش تا افول.....	۵۱
۱-۳. شکل‌گیری مکتب سوررنالیسم (از ۱۹۱۷ تا ۱۹۲۴).....	۵۱
۲-۳. سوررنالیسم؛ از آغاز رسمی جنبش تا پایان دوران طلایی (۱۹۲۴ تا ۱۹۳۷) ...	۵۳
۳-۳. سوررنالیست‌ها و سیاست.....	۶۶
۳-۴. افول سوررنالیسم و دلایل آن.....	۶۹
۱-۳-۴. جنگ جهانی دوم.....	۶۹
۲-۳-۴. اختلافات ایدئولوژیک اعضا و ایجاد درگیری با حزب کمونیست.....	۷۲
۳-۳-۴. پیچیدگی و ساختارشکنانه بودن آثار سوررنالیستی و استقبال نکردن جامعه.....	۷۲
۴-۳-۴. مشکلات مادی هنرمندان سوررنالیست.....	۷۵
۵-۳. سوررنالیسم در ادبیات معاصر عربی.....	۷۷
۴. اصول مکتب سوررنالیسم.....	۷۹

- ۴-۱. آفرینش اتوماتیک ۷۹
- ۴-۲. تصادف ۸۲
- ۴-۳. رؤیا ۸۴
- ۴-۴. اروتیسم ۹۱
- ۴-۵. جادو ۹۲
- ۴-۶. فردگرایی و گریز از سیاست و اجتماع ۹۳
- ۴-۷. گریز از فرم ۹۴
- فصل دوم: سوررئالیسم در ایران ۹۹**
 ۱. سرچشمه‌های تاریخی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی سوررئالیسم در ایران .. ۹۹
 ۲. ورود جریان نوگرایی در هنر و ادبیات ایران: پیش از خروس جنگی ۱۰۱
 - ۲-۱. صادق هدایت ۱۰۱
 - ۲-۲. نقاشان نوگرای جوان ۱۰۴
 ۳. جریان سوررئالیسم در ایران، از انجمن خروس جنگی تا امروز ۱۰۷
 - ۳-۱. جلیل ضیاءپور ۱۱۲
 - ۳-۲. هوشنگ ایرانی ۱۱۳
 - ۳-۳. منوچهر شیبانی ۱۱۹
 - ۳-۴. غلامحسین غریب ۱۲۰
 - ۳-۵. سهراب سپهری ۱۲۳
 - ۳-۶. هوشنگ گلشیری ۱۲۶
 - ۳-۷. رضا قاسمی ۱۲۷
 - ۳-۸. محسن مخملباف ۱۲۷
 ۴. دلایل افول سوررئالیسم در ایران ۱۲۹
 - ۴-۱. سوررئالیسم و اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران ۱۲۹
 - ۴-۲. نقش منتقدان ادبی ۱۳۱
 - ۴-۳. مشکلات مادی و نداشتن مخاطب ۱۳۲
 ۵. تحلیل و بررسی شاخصه‌های مکتب سوررئالیسم در آثار نویسندگان و هنرمندان ایرانی . ۱۳۳

- ۵-۱. آفرینش اتوماتیک ۱۳۴
- ۵-۲. رؤیا ۱۳۷
- ۵-۳. اروتیسم ۱۴۰
- ۵-۴. جادو ۱۴۰
- ۵-۵. فردگرایی و گریز از سیاست و فضای اجتماعی ۱۴۱
- ۵-۶. گریز از فرم ۱۴۳
- ۵-۷. نقد سنت و تاریخ ۱۴۴
- جمع بندی پایانی ۱۴۸
- کتابنامه ۱۵۱

پیشگفتار

سوررنالیسم یکی از مکاتب هنری-ادبی معاصر غربی است که با ساختارشکنی‌های شکلی و محتوایی خاص خود و بازتعریف مفاهیم کلیدی «واقعیت»، «فراواقعیت»، «رؤیا»، «جادو»، «بداهه»، «فرد»، «جامعه» و... در عرصه‌های مهم و متنوعی مانند رمان، شعر، سینما، نقاشی، عکاسی، تئاتر، نمایشنامه و... جریان یافته است. برای اینکه در وهله نخست اصول این مکتب را درک کنیم و در وهله دوم نسبت به تطبیق این اصول در آثار هنری و ادبی اقدام کنیم، بهتر آن است که سرچشمه‌های تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی شکل‌گیری، تطور و افول سوررنالیسم را مرور کنیم و از نسبت این مکتب با مکاتب رنالیسم، دادانیسم، فرویدیسم، مدرنیسم و پست مدرنیسم صحبت کنیم. به این مباحث با رویکردی جریان‌شناسانه و با تأکید بر ذکر مصادیق و مثال‌ها در کتاب پیش‌روی شما در دو بخش معجزای غرب و ایران توجه شده است.

اثر حاضر محصول تلاش گروه ادب و هنر مرکز پژوهش‌های جوان است. این مجموعه، شاخه‌ای از شاخسار پُرپر و بار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی^۱ است که با گروه‌های علمی «بیش و اندیشه»، «مطالعات فرهنگی و اجتماعی»، «نظام‌ها و مطالعات

۱. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی با توجه به بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری پیرامون زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقع فکری و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، به‌عنوان نهادی علمی-پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد. این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

«انقلاب اسلامی»، «اخلاق، تربیت و روان‌شناسی»، «سنت‌های حوزوی و آداب طلبگی» و «ادب و هنر» به افق‌های پیش‌رو و گام‌های پیش‌رو در عرصه فرهنگ جامعه اندیشیده، آثار مفیدی به ثمر نشانده است. رشد و شکوفاندن باورها و گرایش‌های دینی، معرفی الگوهای مطلوب رفتار دینی و پاسخ به نیازها و خواسته‌های جوانان در زمینه‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی از برجسته‌ترین اهداف فراروی مرکز است تا با رصد وضعیت روز جامعه، به صید موضوعات ضروری دست زده، پژوهش‌هایی مفید بیافریند.

مرکز پژوهش‌های جوان در چهار سطح جوان، دانشجوی، اندیشه و طلبه به تولید آثاری در قالب‌ها و آرایه‌های گوناگون مشغول است:

۱. «کتاب جوان» برای مخاطبان جوانی تهیه می‌شود که هفته تا ۲۴ ساله‌اند و دوره متوسطه تحصیلی را سپری کرده‌اند.

۲. «کتاب دانشجوی» مربوط به جوانان دانش‌پژوه در مقطع کاردانی و کارشناسی است که به‌طور معمول هجده تا ۲۶ سال ندارند.

۳. «کتاب اندیشه» برای جوانانی نگاشته می‌شود که پویایی فکری خویش را تعالی بخشیده و بر فرازی فراتر از مقطع کارشناسی قدم نهاده‌اند و به‌طور معمول کمتر از ۲۸ بهار را تجربه کرده‌اند.

۴. «کتاب طلبه» با جوانانی سخن می‌گوید که سال‌های نخست و سطوح میانی علوم حوزوی را می‌گذرانند.

کتاب پیش‌رو از آثار سطح اندیشه این مرکز است.

این مرکز با قدردانی از آقای بهروز اشرف سمنانی برای نگارش این اثر، تلاش مجدانه مدیرگروه ادب و هنر، آقای محمدحسن شاهنگی و همکاری ارزیابان گرامی آقایان دکتر حمیدرضا عبدالاهیان، احمد شاکری و دکتر جمال شهربافی را ارج نهاده، صمیمانه در انتظار نقدها و پیشنهادهای خوانندگان تیزبین نشسته است.

مرکز پژوهش‌های جوان

مقدمه مؤلف

جامعه‌شناسان هنر و ادبیات^۱ معتقدند هر فرم و مکتب ادبی، ناشی از یک وضعیت اجتماعی خاص است؛ برای نمونه جرج لوکاج، از بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی ادبیات، بر این نظر است که تفاوت حماسه و رمان، نه از تمایلات درونی نویسندگان آنها، بلکه از واقعیت‌های تاریخی- فلسفی‌ای ریشه می‌گیرد که با آنها مواجه‌اند.^۲ در عین حال، به نظر لوکاج،^۳ حماسه فرمی است متعلق به جهان باستان که با دنیای بسته آن دوران هماهنگ است و رمان، بازتاب یک دنیای متلاشی شده است.^۴ لوسین گلدمن،^۵ جامعه‌شناس فرانسوی، نیز معتقد است هر اثر ادبی، حاصل تأثیرات و گرایش‌های گروه اجتماعی خاصی است که خالق اثر به آن تعلق دارد.^۶ از این رو، در هر زمانه‌ای، قالب‌ها و مکاتب ادبی خاصی وجود دارند که تحت تأثیر فضای اجتماعی زمانه خود رشد و گسترش یافته‌اند. همچون سایر مکاتب ادبی و هنری، می‌توان این فرض را درباره مکتب سوررئالیسم نیز مطرح کرد.

سوررئالیسم را معادل «فراواقع گرایی» دانسته‌اند. انتخاب چنین واژه‌ای برای نام یک مکتب ادبی و هنری، این پرسش را در ذهن ایجاد می‌کند که چرا هنرمندان و ادیبان

۱. جامعه‌شناسی هنر و ادبیات، نام شاخه‌هایی از علم جامعه‌شناسی است که موضوع آن بررسی رابطه میان خلق یک اثر هنری و ادبی با جامعه‌ای است که اثر در آن خلق می‌شود.

۲. حسن مرتضوی؛ *نظریه رمان*؛ ص ۴۶.

3. Gyorgy Lukacs.

۴. حسن مرتضوی؛ *نظریه رمان*؛ ص ۴۶.

5. Lucien Goldmann.

۶. ر.ک به: محمدجعفر پوینده؛ *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*؛ ص ۱۷۳-۱۹۴.

علاقه‌مند بودند که از واقعیت فراتر روند؟ آیا سوررنالیست‌ها بیان واقعیت را ناکافی می‌دانستند؟ یا آنکه معتقد بودند رؤیا و خیال، ارزشی بیش از واقعیت دارد؟ یا آنکه خیال برای آنان تکیه‌گاهی امن و فضایی بود که در آن احساس آرامش می‌کردند؟

پرسش دیگری که در ذهن ایجاد می‌شود، آن است که فراتر از واقعیت به چه معناست؟ چگونه می‌توان یک اثر را سوررنالیستی نامید؟ بیشتر شاعران و نویسندگان از صور خیال، استعاره، تشبیه، مجاز، کنایه و سایر آرایه‌های ادبی، که خیال‌انگیز و غیرواقعی‌اند، استفاده کرده‌اند؛ اما چه تفاوتی میان استفاده از چنین صوری در یک اثر واقع‌گرایانه با یک اثر سوررنالیستی وجود دارد؟ یک منتقد با چه معیارها و اصولی می‌تواند یک اثر را سوررنالیستی بداند؟ پرسش دیگر آن است که چه وقایعی باعث می‌شود برخی نویسندگان و هنرمندان، به جای روایت دقیق واقعیت، که باورپذیر و قابل فهم است، دست به نگارش و خلق آثاری بزنند که چنین خیال‌انگیز، پیچیده و گاه دیرپایانده؟ آیا اوضاع خاص سیاسی و تاریخی باعث چنین امری می‌شود یا این نحوه آفرینش اثر به ویژگی‌های شخصیتی و روحی خالق اثر مربوط می‌شود؟!

پیروان مکتب سوررنالیسم چه در زادگاه آن، یعنی فرانسه و چه در ایران، در اولین گام، دست به نگارش متنی می‌زدند که رویکرد آنان را در قبال ادبیات نشان داده و مشخص می‌کرد که آنان به دنبال چه‌اند و قصد دارند آثار خود را با چه نگاهی بیافرینند. این متن‌ها که از آنها با عنوان «بیانیه»^۱ یاد می‌شود، بیشتر متن‌هایی بسیار تند، ساختارشکنانه و مجادله‌آمیز بودند؛ متن‌هایی که پس از انتشار، کشمکش‌های فراوانی را در پی داشتند و مخالفان و موافقانی بسیار یافتند. سوررنالیست‌ها در بیانیه‌های خود ادعا می‌کردند که مسیری جدید در خلق آثار هنری را به وجود آورده‌اند؛ اما به‌راستی آیا چنین ادعایی واقعیت دارد؟ یا آنکه سوررنالیسم نیز همچون برخی دیگر از مکاتب و رویکردهای هنری و ادبی، دولت مستعجلی بوده که نه تنها به ادعاهای خود دست نیافته است، بلکه به سرعت رو به فراموشی نیز رفته است؟ آیا سوررنالیست‌ها توانسته‌اند آثار درخور توجه و ارزشمند بیافرینند و آیا بعدها، سایر هنرمندان و ادیبان تحت تأثیر سوررنالیست‌ها بوده‌اند یا خیر و در صورتی که

چنین اثرگذاری‌ای وجود داشته است، چگونه و به چه میزان بوده است؟ تاکنون کمتر کتابی به فارسی نگاشته شده است که در آن بتوان پاسخ چنین پرسش‌هایی را پیدا کرد. با وجود گذشت حدود یک قرن از طرح واژه سوررنالیسم به عنوان یک مفهوم ادبی و هنری و حدود شصت سال از رواج این واژه در ادبیات فارسی، نه تنها ابهاماتی پیرامون این مفهوم وجود دارد که حتی تعیین اینکه چه اثری در سپهر ادبیات و هنر ایران سوررنالیستی بوده و چه اثری سوررنالیستی نیست، بسیار دشوار است.

آنچه در این کتاب عرضه می‌شود، فقط پیش‌درآمدی برای معرفی و نقد آثار و بینش سوررنالیست‌ها در ایران و جهان است. به‌طورقطع بحث درباره این مکتب ادبی و پیروان آن گشوده است و به تحقیقات بسیار بیشتری در این حوزه نیاز هست. امید است خوانندگان عزیز اینجانب را از آرا و انتقادهای خود بهره‌مند کنند.

در این کتاب، سرکار خانم سحر عارف، وظیفه جمع‌آوری بخشی از آثار هنری، ادبی و مطبوعاتی سوررنالیست‌های ایرانی را برعهده گرفتند که جا دارد از ایشان تشکر کنم. همچنین باید از مدیران و کارمندان پرتلاش کتابخانه مرکزی و نیز کتابخانه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی کمال تشکر را داشته باشم که ضمن حفظ و بایگانی کتاب‌های نگارش‌شده توسط سوررنالیست‌ها، آنها را در اختیار بنده قرار دادند.

بهروز اشرف سمنانی

فصل اول: سوررئالیسم در غرب

پیش از هر چیز باید به این پرسش پاسخ داد که به واقع سوررئالیسم را چه باید نامید؟ آیا سوررئالیسم یک جنبش ادبی یا هنری است؟ یا آنکه سوررئالیسم یک مکتب ادبی تلقی می‌شود؟ یا سوررئالیسم را می‌توان یک سبک ادبی یا هنری به حساب آورد؟

سیمون بکر^۱ در کتاب خویش سوررئالیسم، تاریخ و انقلاب، سوررئالیسم را معادل یک انقلاب ادبی و هنری می‌داند.^۲ دیوید هاپکینز^۳ (استاد دپارتمان تاریخ هنر در دانشگاه گلاسکو) در کتاب دادا و سوررئالیسم: با یک مقدمه بسیار کوتاه، سوررئالیسم را بیش از هر چیز یک جنبش پیش‌رو (آوانگارد) ادبی و هنری محسوب می‌کند.^۴ سی. و. ای. بیگزبی^۵ (استاد دانشگاه ناتینگهام)، نیز همچون هاپکینز، سوررئالیسم را یک جنبش می‌نامد.^۶ در بیانیه‌های مختلف سوررئالیست‌ها، این واژه به نوعی انقلاب، جنبش، حرکت یا مانند آن تلقی شده است. سوررئالیست‌ها از این‌رو تأکید دارند این واژه معادل جنبش یا انقلاب است که نشان دهند سوررئالیسم فقط یک پدیده ادبی یا هنری نیست؛ بلکه نوعی سبک زندگی، گونه‌ای از اندیشه و فراتر از آن است؛ اما واقعیت آن است که در عمل سوررئالیسم فراتر از یک مکتب نبود. منظور از مکتب، یک گرایش ادبی یا هنری

1. Simon Baker.

2. Surrealism; *History & Revolution*; Simon Baker, P.25.

3. David Hopkins.

4. David Hopkins; *Dada & surrealism*: A very short introduction; P.2.

5. C.W.E.Bigsby.

۶. سی. و. ای. بیگزبی؛ *دادا و سوررئالیسم*؛ ص ۵۵.

است که براساس اصولی خاص بنا شده باشد و پیروان آن، براساس آن اصول، دست به آفرینش آثار خود بزنند. مکاتب ممکن است براساس نظر اعضای آن نام‌گذاری و مشخص شده باشند یا منتقدان آن هنرمندان و ادیبان را پیرو آن مکتب بخوانند. سیروس شمیسا (استاد ادبیات دانشگاه) در این باره می‌نویسد:

«گروهی از نویسندگان که یک واحد تأثیرگذار را تشکیل می‌دهند و با اصولی توافق دارند، یک مکتب هنری را به وجود می‌آورند. این اصول گاهی به‌صورت یک بیانیه (manifesto) منتشر می‌شود. منشأ مکتب، افکار و اندیشه‌ها و طرز کار یک هنرمند است که شاگردان و پیروان او آن را ادامه و گسترش می‌دهند»^۱.

درعین حال شمیسا معتقد است: «سبک و مکتب را مکرراً به جای هم به‌کار برده‌اند. بیان فرق‌های دقیق آن دشوار است، به نظر می‌رسد که سبک، بیشتر با رویه بیرونی اثر یعنی زبان آن سروکار دارد و به همین لحاظ مطمئن نظر زبان‌شناسان است؛ اما مکتب بیشتر با درونه [محتوا] اثر یعنی با بینش آن سروکار دارد و لذا به مقولات فلسفی نزدیک‌تر است تا هنری»^۲.

بر مبنای همین استدلال‌ات، سوررئالیسم نیز یک مکتب ادبی و هنری است. نویسندگان و هنرمندانی همچون آندره برتون،^۳ سالوادور دالی،^۴ مارسل دوشان^۵ و... دور هم جمع شده و در سال‌های فعالیت هنری و ادبی خود به صورتی هماهنگ، شیوه و روشی را برای بیان هنر و اندیشه‌های خود ابداع کردند. برای این منظور، آنان یک «بیانیه»^۶ نوشتند. بیانیه‌ها

۱. سیروس شمیسا؛ مکتب‌های ادبی؛ ص ۱۳.

۲. ر. ک به: سیروس شمیسا؛ مکتب‌های ادبی؛ ص ۱۴-۲۵.

3. Andre Breton.

4. Salvador Dali.

5. Salvador Dali.

6. Marcel Duchamp.

۷. بیانیه یا مانفیسست بدان معناست که گروهی از همفکران و پیروان یک مکتب یا نحله سیاسی، هنری، ادبی یا اقتصادی، اصول و مبانی کار خود را به‌صورتی دقیق و واضح در متنی موجز و کوتاه منتشر کنند و به اطلاع همگان برسانند. انتشار چنین متنی بدان معنا است که هیچ فردی که عضو چنین مکتبی است نمی‌تواند خارج از این قواعد و اصول عمل کند.

بیشتر متن‌های تند، انقلابی، شعارگونه، مختصر و آتشین‌اند؛ بیانیه منتشرشده توسط سوررئالیست‌ها نیز چنین ویژگی‌هایی را داشت. این بیانیه را آندره برتون، شاخص‌ترین چهره مکتب سوررئالیسم، نگاشته است و او تلاش کرد با انتشار این متن، اصول سوررئالیست‌ها را مشخص کند. در ایران نیز پیروان سوررئالیسم یا بهتر بگوییم آنان که خود را طرف‌داران «هنر نو» می‌خواندند، بیانیه‌ای با نام «سلاخ بلبل» منتشر کردند. این بیانیه، یکی از اولین بیانیه‌های ادبی و هنری در ایران بود و بعدها نیز کمتر همانند آن منتشر شد.

هر مکتب ادبی یا هنری بدون شک تحت‌تأثیر واقعیت‌های تاریخی و سیاسی زمان خود است؛ برای نمونه، برخی منتقدان همچون ذبیح‌الله صفا معتقدند که تصوف و روی‌آوردن به اشعار عارفانه و رمزگونه، زهدگرایی و گوشه‌گیری از دنیا، از آثار و نتایج حمله مغولان است^۱ یا اشعار مذهبی محتشم کاشانی و شاعران دوران او، به دلیل تشویق‌ها و حمایت‌های دربار صفوی است که ارادت خاصی به خاندان نبوت و امامت داشتند.^۲ خواهیم دید که اندیشه‌های فراواقع‌گرایی و روی‌آوردن به تخیلات پیچیده نیز ناشی از وضعیت خاص سیاسی و اجتماعی نیمه اول قرن بیستم در غرب و اوضاع خاص دوران پهلوی دوم در ایران است.

۱. سوررئالیسم چیست؟

واژه سوررئالیسم از دو واژه sur و real ترکیب شده است. Sur در زبان فرانسه به معنای روی و فرا است؛ Real نیز به معنای حقیقی و در اصل واژه‌ای است مربوط به اشیا.^۳ در مانفیست ۱۹۲۴ سوررئالیست‌ها آمده است:

«سوررئالیسم، اسم مذکر، خودکاری روانی محضی که مقصود از آن بیان شفاهی یا کتبی عملکرد حقیقی اندیشه است؛ اندیشه القاشده در غیاب هرگونه نظارت عقل و فارغ از هر نوع نظارت هنری یا اخلاقی».^۴

۱. ذبیح‌الله صفا؛ *تاریخ ادبیات در ایران*؛ ج ۳، بخش اول، ص ۱۶۵-۱۶۷.

۲. همان، ج ۵، بخش دوم، ص ۷۹۴.

۳. سیروس شمیسا؛ *مکتب‌های ادبی*؛ ص ۱۶۹.

۴. سی. و. ای. بیگزبی؛ *دادا و سوررئالیسم*؛ ص ۵۲.